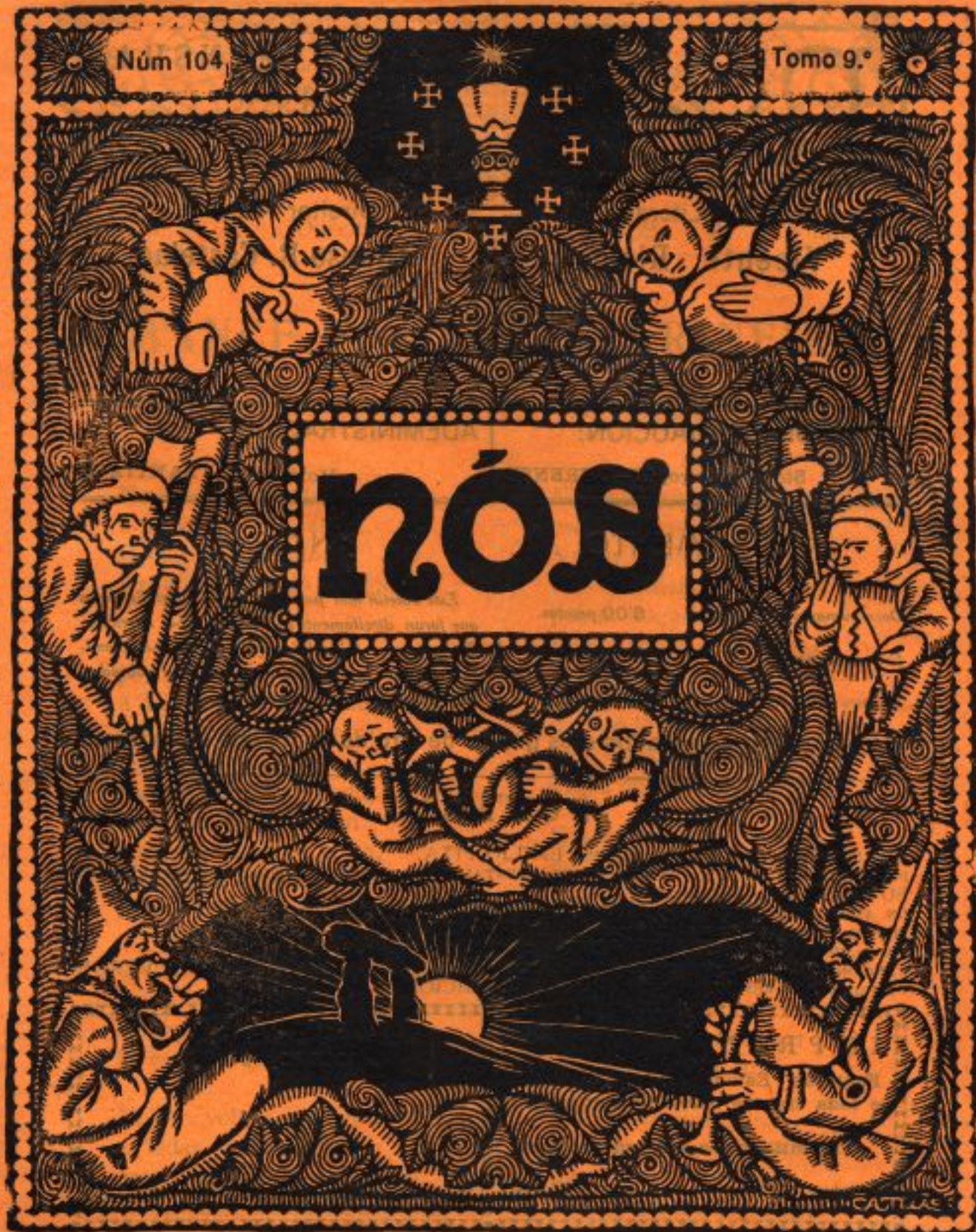

Núm 104

Tomo 9.º

nós

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIRECCIÓN E REDAUCIÓN:

Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Hortas, 20 — SANTIAGO

ABONAMENTO

NOTA

Doce números, na Península 6'00 pesetas.

Fora da Península 8'00 .

Número solto 0'70 .

Este boletín non publicará máis orixinais, qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidas, a non ser das que por non íren rubradas, enténdense que son da Redacción.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

ROMANCE DOS SETE MARINEIROS, por EMILIO PITA.

PROGRAMA PRA UNHA INVESTIGACIÓN DOCUMENTAL NOS ARQUIVOS PARROQUIAIS, por ALFONSO VÁZQUEZ.

UN AMOR CANDO NENO, por PAULINO PEDRET CASADO.

PLANTO, TRAD. DE LAMAS CARVAJAL, por GUIDO BATELLI.

DA ALEMAÑA, por VICENTE RISCO (proseguimento).

CANCIONEIRIÑO DE COMPOSTELA, ESCOLMA E ANOTACIÓN DE XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS, pol-a REDACCIÓN.

IMPRESA "NÓS"

Facturas - Estados - Libros - Revistas
e toda crás de traballos tipográficos

Trasmitanos os seus encárgos

Hortas, 20

SANTIAGO

Vicente Risco

Abogado

Sto. Domingo, 47-2.º

Ourense

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIV

Ourense 15 de Agosto do 1932

Núm. 104

ROMANCE DOS SETE MARIÑEIRO

POR EMILIO PITA.

No prado verde do mar,
a noite se abala, abala,
Ponlas da lúa bulindo
a pelvis virxen da i-auga.

Sete mariñeiros ruben
por escadeiras de prata;
a dorna, albeira e azui,
moendo as olas lizgaira,
bela, muiña remuiña,
con rebulir d'estrepada,
Sete mariñeiros ruben
por escadeiras de prata;
pelras salgadas nos ollos,
roibos de lúa as facianas.

Os pandeiros do luar,
petan na noite mollada;
cantigas de pingas orfas
ás estrelas de ruada.

Voltar, voltar mariñeiros
as ledas ponlas engadan
namentras rube, rubindo
danzan con mística danza.

No proel, sete luceiros
escintilan nas olladas.
Voltar, voltar mariñeiros;
e os mariñeiros avanza;
pelras salgadas nos ollos,
roibos de lúa as facianas.

Namentras rube, rubindo,
danzando mística danza,
sete luceiros no prado
verde do mar, se solagan.

O mar espertou na noite
de veleiros e piraugas.
As arelas derradeiras
proel á proel esbaran;
nos paneles señardás
garnen nas olas de prata.

No prado verde do mar
a noite se abala, abala.

E dos sete mariñeiros
os veleiros e piraugas,
soio atoparon á sete
ponlas bulindo na i-auga.

PROGRAMA PRA UNHA INVESTIGACIÓN DOCUMENTAL NOS ARQUIVOS PARROQUIAES

Na investigación da historia da nosa terra, unha das fontes que máis importancia teñen pra o descubrimento das nosas antigüedades é o coñecemento dos Arquivos Parroquiais.

O S. de E. G., que con tan bó acerto ben facendo unha laboura nas bisbarras, que dan por resultado a publicación d-un tomo que como o da Bisbarra de Melide é un orgullo pra a nosa Terra, non descuidou iste manantial de datos e adicou tamén o seu esforzo no inquérito dos mesmos que lle deran material d-abondo pra completar a súa laboura.

No meu desexo de que ista laboura sexa máis completa, pensei en facer unha especie de programa ou cuestionario que servira de base á dita búsqueda e permitira non esquecer ren, de canto poida servir de utilidade á hestoria da parroquia, bisbarra ou rexión.

A eistencia dos Arquivos parroquiais constitúe unha das canteiras máis preciadas pra a hestoria dos países e aínda máis das rexións e pobos pequenos, pol-a eistensión do seu campo na investigación, pois n-eles está condensada toda a vida histórica dos mesmos aumentando a súa importancia á eistencia dos rexistros dos nacimentos, matrimonios e mortos que deica a segunda metade do século pasado non pasaron á depender da autoridade civil.

A súa riqueza e importancia documental fainos fondos de consulta indispensable pra quen queira pormenorizar e estudar a vida íntima das parroquias, mais ista importancia é descoñecida por aqueles que teñen o seu cargo o cuidado dos mesmos á pesar das reiteradas veces que algúns outos ministros da Eirexa encargaban que os Párrocos «dedicaran parte de su tiempo libre y ac-

tividad al estudio de las curiosidades históricas de sus templos y archivos».

Iste encárgo feito pol-o Nuncio da Santa Sede en Hespaña Mons. Ragonessi n-unha carta circular dirixida á todo o Clero hespañol no ano 1914, foi moi pouco escoitada i executada, pois moi poucos casos se ven de unha adicación á este estudo nas parroquias i emporiso aínda está sin facer a investigación nos arquivos.

Mais como con lamentacións non se arranxa ren, pareceunos que pra acabar co este estado de cousas e poder sacar á luz do día a riqueza das nosas parroquias era comenente facer un pequeno cuestionario que servira de axuda á investigación aínda pra os legos na laboura de inquerimento nos arquivos.

Iste meu intrés acrecentouse co achádego d un libro de Euxenio Casanova, no que no sinnúmero de ensinanzas proveitosísimas que traí en col dos arquivos ten un capítulo que trata dos arquivos parroquiais e n él un cuestionario que con moi poucas adicións e reformas pra adaptalo e acondicionalo ós nosos arquivos servíume de base pra a feitura do mesmo.

En busca de Bibliografía que me axudara na miña cativa empresa, atopei na Biblioteca Universitaria Compostelán un folleto de propaganda que o seu título «Archivos y Bibliotecas Parroquiales» viña á confirmar a miña proposición, que asentí denantes, de que foran moi poucos os que escoitaran as chamadas do Nuncio sobor da organización dos Arquivos Parroquiais, pois o autor d-iste folleto é un crego párroco de Santa María de Olite en Navarra D. Juan Albizu, no que trata moi estensa e centíficamente da orgai-

zación dos ditos arquivos; editouno en calidade de propaganda pra que fose ben coñecido de todos.

Entre outras cousas fai unha crasificación de *Archivos-Museos* e *Archivo Actual* e no capítulo de *Archivo-Museo* anota e indica os Canons do Código Canónico en que di que «debe permitirse el estudio de los archivos de las iglesias y se debe permitir tomar copias de los documentos», citando despois o Canon 384 e 378 cos seus dous párrafos 1.º e 2.º.

Por consideralos interesantes traduciréi eiquí o Canon 384 do Código que di: Documenta quae in Paroeciarum et Curiarum archivis sub secreto servanda non sunt, *fit cuilibet cuius intersit inspicendi potestas*, itemque postulandi ut sua impensa sibi legitimum eorum exemplar (copia) exscribatur et tradatur.

Cuía tradución é a seguinte: Os documentos que non haxan de gardarse baixo segredo nos Arquivos Parroquiais ou Curiais dase licencia pra eisaminalos á calqueira que lle interese e igualmente de pedir á súa conta as copias d'un documento existente nos Arquivos devanditos.

O Canon 378 no párrafo 1.º di: Ex archivis non licet efferre scripturas (os orixinaes) sine Episcopi vel Vicarii Generalis vel Paroecii consensu eademque post triduum in suum locum referantur.

O párrafo 2.º di: Qui aliquam scripturam ex archivis effert syngrapham (recibo ou resguardo) sua manus ignatum hoc ipsum significantem Cancellario (ou o Párroco) relinquit.

A traducción d-eles é a seguinte: 1.º Dos arquivos non é lícito levar os orixinaes sin o consentimento do Obispo, Vicario Xeral ou Párroco os quaes deben devolverse ós tres días ó seu lugar. 2.º Quen levase algunha escritura ou documento dos Arquivos debe deixar recibo firmado onde conste o documento que leva (con todas as señas que se crean pertinentes.)

N-unha conversa tida co P. Atanasio López O. F. M. sobor d-iste asunto mostroume o grande interese que S. S. tiña pol-a deseada orgaización e facilidade de investigación que debía haber en todos os arquivos eclesiásticos

dende os Catedralicios hastra os parroquiais e como de resultados d-un viaxe que por España fixo un sabio profesor alemán o Prof. Kehr que está labourando na importantísima obra «Hispania Pontificia» subvencionada pol-o mesmo Vaticano, mandou ó Nuncio que tratara da reorganización dos Arquivos Eclesiásticos.

En Madride, chamados pol-o Nuncio, axuntáronse varias persoas de talla científica entre as que se atopaba o devandito Padre Atanasio, en cuia xuntanza elaboraron un proxecto de reorganización arquivística que se publicou en todos os boletíns episcopais da Hespaña no ano 1929.

Isto que levamos dito pode servir de introducción ó cuestionario que deseguida vou á mostrar en liñas xeraes procurando facelo o máis completo posíbre; rogando e ó mesmo tempo agradecendo, todas as suxerencias e modificacións que se crean convenientes pra a súa totalidade non desexando senon como derradeira finalidade o facilitar o traballo de inquérito nos arquivos.

Dividirémolo pois nos seguintes apartados:

A).—Noticias xeraes.—Pergameos, Buldas, Privilexios, Fundacións, etc. da Parroquia. Cartularios, mortuorios, códices varios, inventarios, estatutos.

Boletín Eclesiástico do Obispado.
Constitucións Sinodais do mesmo.
Estadísticas do Clero Parroquial.
Actas do Concilio Provincial.
Libros de Coro.
Historia da Parroquia
Circunscrición e Xurisdición da mesma.
Eirexa, Capela; construcións relixiosas, institutos de Beneficencia, cementerios da circunscrición.

Institucións e construcións pertencentes á outras confesións.

Calidade da Parroquia de fundación Real, ou Particular (patronato, eclesiástico, nobiliario) etc.

B).—Personal da Parroquia: a) Eclesiástico:

1.—Lista dos Párrocos.

» » Ecónomos ou rexentes.

Nomeados por elección.
 Nomeados por Patronato.
 Toma de posesión.
 Ingresos personaes do Párroco.
 Honras e sepulturas dos mesmos.
 2.—Vicarios, coadxutores etc.
 Nómina dos vicarios, coadxutores etc.
 Mantemento do Vicario.
 3.—Capeláns na eirexa parroquial.
 Capeláns na circunscrición.
 4.—Predicadores e Misioeiros: b, Civil.
 5.—Sancristán.
 6.—Organista.
 7.—Escola de Canto, cantores.
 8.—Campaneiro.
 9.—Sepultureiro.
 10.—Maordomos das cofradías.

C.)—Eirexa e casa Parroquial: fábrica.—
 Libro de Fábrica.

Construcción do edificio da eirexa, capelas e ermidas da parroquia e da circunscrición, planos, arquitectos, contratos etc.

Contribución do Concello ou do Goberno.
 Contribución dos fieis.

Altars, a súa construción, planos, arquitectos, contratos etc.

Obras de arte relixiosas.
 Mobles da eirexa e da Parroquial.

Ornamentos e demais mobiliario de culto, cálices, incensario, cruces, etc.

Organo e tono do mesmo.
 Campaas e tono d'elas.

Reló da eirexa.
 Funcións na eirexa; cera, luz, etc.

Disciplina da eirexa e das funcións.—
 Maordomos e encarregados.

Cementerio. O seu orixen e crás de Cementerios.

D.—Bens e rendas: Económico dos Beneficios vacantes e fondo pra Beneficio e prebendas.

Congrua.
 Bens urbáns.

Bens rústicos.
 Rendas.

Diezmos.
 Limosna pra eirexa

Dereitos de estola branca e negra.
 Ofertas dos fieis.

Gastos do culto.—Libro de contas.

Saídas varias.
 Dádivas, distribucións e premios.

E.)—Funcións pastoraes:

Libro de Bautismo.

Papeles relativos ó Sacramento do Bautismo.

Lexitimacións, recoñecimentos, rectificacións.

Libro de Casamentos.

Papeles relativos ós casamentos, dispensas publicacións, amonestacións etc.

Libro de mortos e sepultos.

Papeles relativos ós mortos e sepultos, suicidios, mortes violentas, testamentos, traslación de cinzas.

Libro de almas.

Lista das familias.

Precepto pascual.

Libro de confirmación.

Papeles relativos á confirmación.

Administración dos Sacramentos, penitencia, viático dos impedidos, comunión, etc.

Misa de obriga.

Fundación de misas e aniversarios, cofradías. Libro das mesmas.

Procesións e rogativas.

Bendicións.

Cultos das grandes festas, a do patrón da Parroquia, as da Semán Grande, etc.

Catecismo, o seu ensino.

Casos de dúbida e preguntados á Curia episcopal.

Visitas pastorales. Recibimento dos prebados.

Visitas á domicilio por Páscoa.

Visitas pol-a saúde pública e enfermidade.

Visitas por relixión.

Lista dos probes da Parroquia.

Lista dos encarcerados.

Asilo infantil, xardíns de infancia.

Campos de recreo.

Escolas parroquiaes.

F.)—Varia.

Como se pode observar pol-o que antecede este cuestionario somentes se refire ás Parroquias que dende a súa constitución sem-

pre foron o mesmo, mais pode ocorrer que un pobo denantes de ter parroquia estivese baixo a xurisdición eclesiástica p. ex. d'unha Colexiata ou Abadía monacal; compre pois variar, de acontecer eisi, un pouco o cuestionario engadindo uns cantos apartados de puntos de referencia que abranguen este período e eisi si de Colexiata se traíase:

A).—Nome da Colexiata e o do seu patrón ou advocación.

Eistensión territorial da súa circunscripción eclesiástica.

Época da súa fundación; bula, pergameo privilexio.

Crás de fundación: Papal, real ou de patronato nobiliario.

Modificacións territoriais que sufríu.

Número de racións de que constaba.

Eistensión de cada unha d'elas.

Construción da eirexa colexial ou matriz, arquitecto, planos, modificacións posteriores.

Construción das eirexas das racionerías ou ermidas de cada ración.

Constitucións da Colexial.

B).—Persoal eclesiástico:

Lista dos Reitores ou priores da Colexial dende a súa fundación.

Lista dos racioeiros.

Agregados.

C).—Personal civil.

O mesmo cuestionario que pra as parroquias.

D).—Varia.

Obrigas do Reitor ou Abade e racioeiros. Coro, construción do mesmo arquitecto.

Asistencias ó coro.

Asistencias á eirexa parroquial.

No demais ben pode entrar xa nos capítulos que se fixeron pras parroquias.

Si se trata de algunha Abadía ou Mosteiro, sería comenente engadir o seguinte pra compretar algo a investigación:

A).—Fundación da Abadía ou Mosteiro: Papal ou real:

Orden relixiosa da fundación. Homes ou mulleres.

Ordens relixiosas posteriores.

Lista de Abades ou Priores.

Lista de Abadesas.

Lista dos diferentes carregos monacaes.

Xurisdición das Abadías, privilexios da mesma.

Fondo de manuscritos.

Reformas dentro das ordes que n'el habitaron.

Reformas arquitectónicas na eirexa e na casa habitación.

Eistensión espiritual do Mosteiro.

Eistensión territorial do mesmo.

Bens, foros, dependencias, e demais asuntos de índole material que afecten ó Mosteiro.

Lista dos monxes nas diversas épocas do Mosteiro.

Anexión ou independencia de outras casas monacaes.

Relacións co Bispado ou arzobispado ou coas parroquias veciñas.

Creo pois ó chegar á iste punto que o meu azo de facer no que fora posíbre un cuestionario ou programa de investigación satisfíxeno un pouco e pra que este meu degaro sexa máis fortemente cumprido repito o rogo que denantes fixen de que todos aqueles que atopen lagoas que lles pareza ben encher que o comuniquen pra que cando sexa oportuno se pubrique definitivamente un programa com preto e derradeiro.

Arbo, Xulio de 1932.

FRA D. XESÚS CARRO

Un amor cando neno
apossouse de mín
o da terra belida
en qu'eu nascín.

Lonxe d'ela esilado
miñas ansias fartou
e xa ningún outro no mundo
miña y-alma buscóu.

Eu non sei s-o meu ser rebelde
á unha patria que sofre se dóu
ou ante os alleos qu-a zugar
a sua forteza o encantóu.

Poucos anos pasaron
e xa amores perdín,
mais a lei qu-á Galiza lle teño
Vivirá sempre en mín.

PAULINO PEDRET CASADO.

VIII-6-32.

P I A N T O

(QUEN POIDERA CHORAR?)

Piansi, fanciullo, molte volte piansi,
ma fu di perle un vizzo il pianto allor.
nube leggera, chè sol piangean gli occhi,
ma non piangerà il cor.

Piansi più tardi, quando fatto adulto
lottava col delirio e la passion,
pianto fremente qual tra nubi un lampo
e di tempesta un tuon.

E quando alfine l'alma inaridita
un morto fiore parve in su lo stel,
io pianger volli, ma ne gli occhi solo
trovai gocce di fiel.

Le morte mie illusioni e i disinganni
amari giorni fecermi penár,
ma gli occhi inariditi alcuna lacrima
non seppero versar.

O caro pianto, fonte di sollievo,
per me già l'onda tua non sgorgherà,
chi perse insiem con gli anni ogni speranza
il pianto ormai non sa!

VALENTÍN LAMAS CARVAJAL.

(Guido Battelli tradusse).

D A A L E M A Ñ A

III. BERLÍN

POR VICENTE RISCO

(Proseguimento) •

Enton resoou, cantado por todos, e acompañado de músicas, o *Vexilla Regis* traducido ao alemán:

Des Königs Fahne schwest empor...

E logo, os coros eclesiásticos cantaron tres veces: *Halleluja!* e os coros de nenos responderon: *Hossannah!*

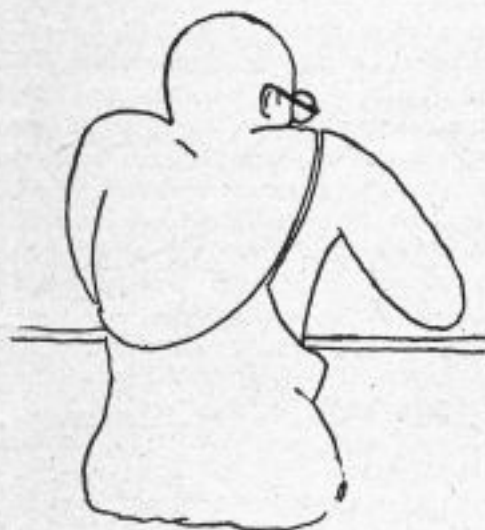
Despois, 1.200 nenos vestidos, mitá de branco mitá de marelo, entrando pol-os dous lados opostos do Stadion, viñéronse axuntar e fóronse poñendo en filas, de sorte que representaran, vivente, a bandeira da Eireja Católica. Apareceron oito mozos con dalmáticas marelas qu'ostentaban no peito e na espalda a negra águia pasmadr do Reich, levndo un onórme pau dourado, que puxeron á bandeira vivente. Esta bandeira así formada, foi dando a volta paseniñamente todo arredor do Stadion, namentras os coros eclesiásticos entonaban o *Tu es Petrus*.

Eu decátome ben. Son galego, e comprendo. Isto todo poderá parecer teatral, espectacular, mismamente cursi, infantil, se queredes. E porqué non había ser infantil?... Mais hai que ter en conta qu'isto está feito eiquí, en Berlín, no curazón d'unha terra de tradición luterana, ond'o luteranismo estaba no poder inda non hai moito, enantes da República, n-unha inmensa cibdade moderna, ond'os católicos son 700.000 en 5.000.000 d'habitadores, onde din que hai 1.000.000 de comunistas, ond'as mulleres pasean en porrancha pol-a veira do Wannsee e sacan certificados médecos qu'as autorizan á dispor libremente do seu corpo en favor de calquer home atopado na rúa, ond'os máis dos intelectuáns son judeus; eiquí á non moitos kilómetros de Rusia; eiquí, n-unha das

metrópolis do materialismo triunfante, e decídeme senón constituíe un subríme desafío ao mundo moderno, á maré de destrución e de morte que rube ameazante, esta invocación que todos repetimos, guiados pol-o Dr. Schreiber:

—«Cruz de Cristo, salvamento do pecado e da morte eterna;

Cruz de Cristo, fortaleza dos fracos, terror da perversidade;

Sílueta de Wannsee

Cruz de Cristo, de todol-os desberdados refuxo e cura;

Cruz de Cristo, outrora sinal d'aldraxe, agora sinal de honra;

Cruz de Cristo, na qu'os mártires morreron e triunfaron;

Cruz de Cristo, áncora de salvamento no trebón dos tempos;

Cruz de Cristo, vitoriosa ergue as forzas dos pobos;

Cruz de Cristo, risa e bulra dos nemigos da Eireja;

Cruz de Cristo, bandeira de trunfo no fin dos tempos;

Cruz de Cristo, salvación nosa;

Cruz de Cristo, forza nosa;

Cruz de Cristo, vitoria nosa.»

E pra qu'isto fora asina, os Perlados endereitáronse logo ao pé da Cruz, flamentras se cantaba o *Tantum ergo*, e o Nuncio deunos a beinzón sacramental.

«Berlín e a Cruz, que contrastel! O tempo actual e a Cruz, que contradición! — non son eu quen fala: é o Dr. Augusto Nuss representante de Hesse en Berlín, no seu discurso: «Os católicos da capital do Reich e da Maska de Brandeburgo érguense no meio da loita pra se defenderen da ofensiva geral do ateísmo contra das máis fondas raíces do noso ser e contra das derradeiras justificacións da nosa vida persoal. *A loita do Anticristo contra Cristo encomenzou já*... «Precisamente en Berlín, a cibdade dos catro millós, notamos nós máis nidiamente qu'en ningures a frebenta pulsación d'un muodo anticristiao, nemigo da cruz. N-iste punto de culmiñanza dos intreses, espirtuás i económicos, a cruz é pra cen milleiros un sinal d'escándalo e necesidade. N-iste foco d'escarrio moral e d'immoral ebriedade, a cruz é en amplos circos oujeto de soberbia iflorancia ou compasiva bulra»... «Un mundo d'anticristiaos ergueuse e esfórzase con todol-os meios do reclamo e a propaganda moderna, contra d'aquil qu'apesar d'iso todo, é e sigue sendo o Camiño, a Verdade e a Vida».

Quen isto dí, é un beato? Non; é un políptico realista e práitico. E pol-o tanto, un home que se decata do tempo en que vive. Tan realista, que propón que, diante do imenso frente anticristiao, os católicos tendan a man á todol-os creentes en Cristo, mesmo fora do catolicismo, que formen unha grande e forte falange os creentes da Cruz, contra o materialismo ateo, en defensa da Reliñión, da Moral, do Matrimonio, da Familia, da verdadeira Cultura. O qual relaciónase co-a ideia da unión das tres Eirejas, tan agitada nos derradeiros tempos, singularmente por autores coma o jesuíta Max Pri-

billa e outros, co-a entrada dos judeus no seo da Eireja, do qual hai já síntomas.

Mais isto, non serían já os preludios da loita final?

POTSDAM

Un domingo, coma todol-os domingos, despois da misa, fun á casa do Tobío e máis do Canedo, e ali juntámonos os tres con César Pi Sunyer e Artis, e os cinco marchamos coller o tren pra Potsdam.

Todos sabedes que Potsdam é o Versailles prusián. Vila pequena, antiga e simpática, refugio da vella nobreza da Marka de Brandeburgo, toda ela Deutschnationale. Vila relativamente morta anque ven moita gente de Berlín pasar eiqui o domingo, ruas vellas, casas vellas, anque todo moi limpo, arranjado e nobre com'un salón. Leda vila, qu'a carón de Berlín semella un outro mundo, máis o meu mundo qu'o de Berlín. Todo ten un aire neoclásico.

Pasamos por unha praza con grande columnata; vimos algunhas eirejas con lembranzas do Gran Federico, ruas adicadas aos Hohenzollern, tendas, aquil día pechadas, en cuas cristaleiras hai retratos a vender de toda a familia imperial, estautas e moimentos aos imperadores e imperatrices, pazos silenzosos, arbres un pouco tristes, gran sol.

Fumos xantar n-un restaurant preto dos jardís de Sans-Souci. Jantamos, máis caro e millor qu'en Berlín, debaixo d'un pendello de zinc, n-un sitio imitante a outro ond'eu jantara unha vez en Aranjuez. Namentras jantamos, tronóu, chovéu e pasaron tropas de rapazas marcando o seu paso militar, con bandeiras ao lombo e cantando. Era *Kirchenstag*, celebraba festa a eireja evangélica, cuas bandeiras brancas c'unha gran cruz azul penduraban en moitos lados, e aquelas rapazas, case todas de tipo distinto e fino, iban pedindo pr'a sua eireja.

Despois de xantar, fomos camiñando pol-os estesos e fermosos jardís de Sans Souci. Os pazos non corresponden co a grandeza dos jardís. Hai unha praza redonda, con bancos de mármore e buxos e arbres e un tanque redondo c'un outo chafaris no meio. Ali che-

gase por unha fermosa allée d'outos arbres que fan desfiadeiro sombroso de manifección perspectiva. Da praza surten moitas allées iguais. Indo por elas, ás veces aparecen glorietas de ramallosa recendente que acobillan estautas e fontes clásicas. Logo, de fronte, veñen os jardís e os invernadeiros, dispostos en terrazas superpostas que flanquean un amplo escadouro. Enriba, o pazo de Sans-Souci, pequeno, baixo, anque esteso dos lados, con moitas feestras de máis, longas d'enriba embaixo, rematadas en arco, e todas rentes do chao. Semella un Casino.

D'alí collimos cara o pazo novo, por un camiño onde s'atopa un gran muíño de vento, qu'alí se conserva en lembranza do gran Federico. Cánd'este fixo os jardís, quixo mercar aquí muíño, máis o muíño non llo quixo vender por nada do mundo, e tivollas tesas ao rei de tal forma, qu'iste admirado respectoulle o muíño e anque despoixas fíxose coil, non permitiu qu'o destruíran.

Fumos andando moito. Pasamos pola Orangerie, que ten un aspeito vello e feo, semellando feita de ladrillo poirento e d'estuco sen lustre, con jardís diante. Despois, por allées e jardís á ingresa, moi grandes e fermosos de ferraña e arboredo. Chegamos á unha plaza redonda arredada d'estautas mitolóxicas e de bancos de mármore. Vimos por afora o pazo novo, que é máis grandioso, revocado de bermello e disposto en dous corpos iguais, un por fronte do outro, e c'unha gran praza con jardís no meio, e nos jardís, tanques co seu chafarís cada un. Voltamos á praza redonda das estautas dos deuses, e admirei as enramadas das roseiras que hai atrás dos bancos.

Aquelo é imenso e non se pode ver d'unha sentada. Estábamos cansos. Os bancos da praza aquela estaban todos ocupados. A herba dos cadros da praza convidaba á se sentar n-ela, mais estaba prohibido. Co calor seca da mañá, e despois do trebón, e a poder de andar, estábamos tan repisados dos pés, que nonos tiñamos. Collimos por unha allée e aínda andivemos moito sen atoparmos un banco sen gente. Nos grandes espazos non se decata un ben da man de gente que ven eiquí ós domingos, máis cánd'un ve a gente sentada ou a que pasa, mete

medo. Por fin, n-un cruce, había un banco ceibe e sentámonos n-il, á ver se descansábamos un pouco. Estivemos vendo pasar gente. Moitas familias de burguesiños, empregados e gente así. Poucas mulleres agradábeles. As máis d'elas feas ou insignificantes, ou o máis, de bó lonxe. Hai moito cutis derramado. O que é, é qu'as máis non se pintan, ou s'o fan, sábeno facer tan ben, que semella que non.

O estilo dos jardís de Postdam, cando non é á ingresa, ou puro Le Nôtre, é geométrico tirando ao tapiz: deseños feitos con prantas de cor diferente ou diferente tamaño, ou froilidas, en fondo uniforme d'herba segada, limitados os macizos con ladrillos, ou con coyos do río, ou con pedra, con mármore ou con cerámica.

Despois tivémonos qu'erguer e voltamos á vila. Había dúas opinións: unha por volvermos embarcados á Berlín; outra por irmos vel-a Exposición naval. Coma ir embarcados semella que custaba máis, trunfou a segunda. Collimos un carro elétrico pra ir alá. Estábamos na veira d'un lago, con doce paisaxe, barcos de brancas velas, motoras, cafés na beira, praza reservada pra bañistas, cos seus tipos deitados ao sol en traxe de baño, etc.

Logo había unhas regatas: un café cheo, con gente máis elegante qu'a de Berlín, moito barco no lago, moitas bandeiras de todas as nacións, unha mûseca tocando, apostas. Paramos pra vel as regatas, pasando á uns longos atracadeiros de pau, mal feitos, ond'había moita gente e non se tiña un ben de pé, senón qu'estaba un espoto á pillar unha troita caíndo na y-auga de corpo inteiro, á pouco qu'a gente se movera. Aquelo diverteunos algún tempo, mais por fin, marchámonos pra vel-a Exposición naval.

A Exposición naval non valía nada: había, espotas pra vender, motoras, lanchas de remo e aínda de vela, poucas d'elas bonitas; efectos navales, pra todos nós ben coñecidos, e moitas máis cousas c'unha relación moi lonxana coa navegación, com'eran viños e conservas. Había moita tenda d'endas que chamaban á un á berros, ofrecéndolle cousas baratas. Cansámonos logo e surtimos desilusionados. Tiñamos sede. O Tobio e

máis eu botamos n-un posto uns vasos de sidra alemáa, que nen era sidra nin farrapo de gaita, asemellándose máis á y-auga de limón *«fresca como la misma nieve»* que venden nas festas da nosa Terra. Ora que saber, sabía ben. Despois estivemos unha miga sentados n-un banco. Aquelo semella-ba un pouco unha das nosas festas d'aldeia, anque das mistificadas, que tivera pouca animación. E demos volta.

Total: demasiadas cousas en pouco tempo.

ROMANISCHES SEMINAR

O Romanisches Seminar da Universidade de Berlín leva de cando en cando confrer-ciantes románicos. O seu Director, Profesor Dr. Gamillscheg invita á elas á todol os seus coñecidos de lingoa románica. D'iste xeito, ajúntase alí unha pequena sociedade dos catro puntos da Romanía; van hespa-ñois, italiáns, franceses, suízos, moito sud-americano, etc.

O Prof. Gamillscheg, qu'ademáis de sa-bio é un home moi dado e moi fino, d'unha bondade acolledora e singela, recibe alí com'un gran señor. Os invitados entran no seu despacho, alí fábase unha miga, fami-liarmente, bótanse dous ou tres pitos, e logo van todos pra unha aula austera e un pouco tristeira, e alí o confrer-ciante fala, os asis-tentes baten cos pés no chao en sinal d'apro-banza, de que remata, e despois, sexa nos salós do Romanisches Seminar, sexa n-al-gún café dos arredores, báilase e tómanse cousas.

As rapazas do Romanisches Seminar, que cáseque todas falan castelán, compóñense moito pra estas festiñas; hainas churrus-queiras, e logo coma sempre se pofien un pouquiño máis rubias e cos ollos un pouco máis brillantes co-as bebidas, os danzantes e parolantes nono pasan mal, porqu'ademáis son falangueiras e ocurrentes. Craro que tamén as hai que se dan tono, e fan ben.

Lembro, do Romanisches Seminar, as confrer-cias dos Sres. Vidal i Guardiola, que falou n-alemán, en col do estado económico da Hespaña, e Gil Fagoaga, que falou da filosofía moderna na Hespaña, esta vez en castelán. No Romanisches Seminar coñecín

ademáis ao Sr. Embaixador da Hespaña e máis ao Prof. Quintanilha, de Coimbra, que leva já anos en Berlín estudando botánica e ensinando portugués. Fala unha chea d'idiomas, sabe unha chea de cousas, e baila moi ben.

Outro día convidounos o Prof. Gamillscheg na sua casa onde nos deu antr'outras cousas, un rico *bol* e un pequeno concerto, gracias á amabilidade d'unha señora catala-na, excelente pianista. O Prof. Gamillscheg era, asegún oservei, o amigo providencial de todol-os hespañois. Vive en Barstrasse, n-unha casa nova, d'estilo alemán, con jar-dín, e a sua vivenda é por adentro singela e elegante, acolledora e confortábele, con al-fombras espesas e butacas moles e amoro-sas, c'un despacho grande de libreirías cheas de volumes, e un saloncillo Luís XVI con piano. Eu, coma son pouco metido, ca-lei moito e ousei. Estiven cos hespañois, todos sentados no comedorciño, arredor do *bol* e das ricas pastas, escoitando coma Gar-cía Díaz, corresponsal de *El Sol*, berlinés já feito, casado con alemáa, refería de can-do de novo, sendo escolante n-un pobo, guia-ba a novena na eireja cand'o crego iba fora. Ousei moitas cousas: ousei a impor-tancia imensa que ten a imprensa n-Alema-nia. O Prof. Gamillscheg todo se lle volvía parolar aparte co Armesto, layándose de non sei que cousas que dixerá non sei que jornal hespañol en col de non sei qu'asuntos relacioados co-as Universidades alemáas, ou co-a de Berlín en particular. Vin qu'eiquí, a imprensa preocupa aínda aos sabios, á ises sabios alemás que dend'aló ollamos co-ma semideuses, qu'aínda eiquí o Canedo coma atales os ten, e que non embargante, inquédanse por calquera dito quen sabe de que Don Ninguén, que se ll'antoxóu decilo coma houbera dito outra cousa, se cadra, por non ter o día aquíl cousa millor de que falar. Veleiquí a gloria do mundo...

RABINDRANATH TAGORE

Eu fun un gran admirador do gran poeta indo Rabindranath Tagore. Cando lle deron o Prémio Nobel, eu falei d'il n-unha confrer-cia feita no Ateneo de Madrí. Aquela

conferencia, con gran chea de datos en col do poeta, da súa castimonia e da secta religiosa a que pertez (a *Brahmo Samaj*), publicouse n-unha revista escura, chamada *La Palabra*, que publicaba un señor taquígrafo do Congreso, unha d'esas revistas raras que non se sabe onde s'atopan nen quen as lê.

Agás d'estar conforme con moitos dos pensamentos do poeta e pensador Rabindranath Tagore, iste repersentaba pra min d'aquela o trunfo do espírito oriental no seo do Oucidente, e o espírito oriental repersentaba pra min o oposto *per diametrum* á civilización mecánica e maquinista e ao espírito

Rabindranath Tagore na Universidade

racionalista e materialista qu'a move. Hoxe, as circunstancias, en min e máis no mundo, teñen cambiado moito; por unha banda, eu teño descuberto, no Oucidente mesmo, as pégadas d'un espírito que se pode opór, adentro do noso concepto da cultura, ao espírito racionalista e mecano-materialista; por outra banda, na India mesma, apareceu quen moito millor do que Rabindranath Tagore, repersenta a y alma engebre d'aquela terra, o espírito oriental, e que ademáis oponse d'un geito nidio, específico —e patente, teórica e practicamente—, á civilización oucidental, e precisamente nos seus aspectos máis odiosos: o Mahatma Gandhi. Ademáis, Rabindranath Tagore chegou a nos aparecer com'un contemporizador co oucidentalismo mecánico, e ademáis, com'un d'ises

universalistas vagos, da escola do gran cursi de Romain Rolland, con ideología de Hotel Metropol. E asina, non pode ser.

Mais o conto é qu'eu fun outrora tan admirador de Rabindranath Tagore, qu'en Madrid, todol-os meus amigos d'aquil tempo, chamábanme Tagore, e aínda os había pouco enteirados d'esas cousas, que coidaban qu'eu efectivamente chamábame así.

Quén che mo había de dicir á min, qu'agora eiqui en Berlín había chegar á ver e ouvir ao gran poeta bengalil Voltas que dá o mundo, non si?

Pois ben: soupén que Rabindranath Tagore estaba en Berlín, e que, invitado pol-a Kaiser Friedrich Universität, daría unha conferencia tal día, no salón nobre do que foi pazo do Kronprinz. O Canedo fíxose con tarjetas e alá fumos. O salón estaba cheiño. Máis da metade dos asistentes, eran indios. O salón é d'un estilo neoclásico severo e suntuoso, c'unha gran galería d'arcadas por enriba, e con pouca luz. Agardamos moito. Conoscó iba un rapaz, jesuíta valencian qu'estuda sanscrito e qu'está lendo o *Buddhacarita* d'Açvagosha. É un bon mozo, outo, loiro, guapo, c'un levitón e un chapeu de grande ala, moi comunicativo e simpático. Estivo na India, comprende o inglés, e coma Tagore vai falar en inglés, énos de moito servicio a súa compañía. Atrás de nós están sentadas dúas rapazas alemáas; un rapaz indio coor de *palosanto*, moi elegante, estalles espricando quén é Tagore, a súa vida, a súa parentela, as súas obras, as súas viages.

Entran un fato d'indios. Un d'iles leva unha capucha branca, árabe, atada c'un turbante negro, e envólvese n-un gran manto negro. Din qu'é un irmán de Rabindranath. Pol a súa vestimenta, semella un mouro marroquí de clás ergueita. Co il van tres rapazas novas, pequenas, da coor e cos ollos das zingaras, cos movementos rebulideiros e serpexantes das gitanillas; van vestidas á india: saya longa de vello, manto, arrodeando o corpo e botado logo pol-a cabeza. Pol a vestimenta semellan figuras da Biblia. Vanse sentar no estrado, nos lugares de preferenza.

Por fin entran un fato de señores enlevita-

dos e enchaquetados, e no meio d'íles vai Tagore. A gente érguese e aplausa.

Tagore vai coma sempre, co a testa descuberta, a branca cabeleira de brillante seda chegándolle aos hombreiros, as longas barbas brancas, respeitosas, apostólicas e sabias, o ollar inmóbele, espetado car'adiante, coma mirando pra o longe, coma se fora alleo á todo, coma se non vira nada, coma se camiñara hipnotizado. Camiña dereito, pausado, solene, isócrono, mecánico, tamén com'hipnotizado, ensimismado, solagado no pensamento. Leva as mans atrás, e n-unha d'elas o manuscrito da confrencia. Veste unha longa túnica branca, deica aos pés, e enriba un caftán negro do mesmo longo...

Eu, s'hei dicir verdade, na miña vida soupen de que ningún indio vestira d'iste geito. As vestimentas indias non son nen tan xiquera parentas das de Rabindranath Tagore. Semella qu'o poeta inventou unha vestimenta e un peiteado d'orientalismo convencional pra il soño.

Ao ver isto, ao vel-o sentar no estrado e ficar com'unha estauta, namentras o profesor Lüders fixo unha manífeica presentación en alemán, na que recitou versos sanscritos, a frase que o bohemio Teixeira adica á Fradique Mendes: «un mecanismo de posse montado com tão grande luxo», non pode por menos de me vir ás mentes apricada á Rabindranath Tagore. Hai, n-efecto, n-il, unha falla de naturalidade que fire á un.

Crar'está qu'o énfasis é se cadra unha cousa oriental; qu'o énfasis é se cadra unha cousa boa que nós, os oucidentais imos perdendo na decadenza universal antre nós das boas formas e do respeito pol-os homes e pol-as cousas. Mais de todol-os geitos, iste poeta é teatral de máis. A carón seu, a singeleza —cecáis tamén enfática— de Gandhi, ten por forza que ganar moito.

Despois de Lüders, ergueuse Tagore, Pillou os anteollos d'ouro, de cristais redondos que levaba no peito, pendentos d'unha cadeiña do mesmo, despregou os papeis, e encomenzou á lér. Non lle comprendín nada do que dixo, mais espricoumo despois o jesuíta, e tampouco merez moito a pena.

Á saída, Tagore foi vítima, coma se fora n-Ourense, da curiosidade pouco discreta das donas, que s'apretuxaban e apuraban todas pra velo ben de preto, cos impertinentes postos —moitas já namentras falaba, estivérono catando con catalexos dos do teatro— e aínda precuraban con disimulo tocar cos dedos á túnica e ao caftán, pra ver de que tecido estaban feitos. Il marchaba sen lles dar tino, solene, pausado, alleo, ollando ao longe, botando os pés un atrás do outro con movemento medido e igual, co-as mans atrás, n-unha d'elas o manuscrito da confrencia, os anteollos d'ouro caídos sobro o peito...

D'iste geito esvaiuse diante de min en Berlín, a image de Rabindranath Tagore.

IV. MUSEUS DE BERLÍN

NATIONALGALERIE

Compre ver Museus. No meo da nosa civilización mecánica, os Museus son, coma se dixéramos, o fayado das chafalladas vellas; un fayado de toda honra, crar'está; un fayado de jubilación honorábele. A arte nos Museus é arte histórica, arte morta. O máis triste é que já se pinta pra os Museus. Nos tempos da arte viva, as obras faguiáanse pr'as eirejas, pr'os pazos, pr'os edifícios públicos, pr'as casas, non pr'os Museus. Ata certo punto, ben que foran pr'os Museus as obras antigas, as obras d'outro tempo, que

quedaron vellas; mais que se fagan ja pra o fayado, é o que se non comprende ben. É mais así é: n-istes Museus, hai cadros pintados onte, cadros das escolas máis novas, das escolas de moda; inda ben nonos pintaron, e já viñeron eiquí, e o pior é que já os pintaron co-esta idea, e qu'os autores téñeno coma grande honra. Non hai proba máis grande do refrautaria á arte que é a vida de hoxe.

Por iso precisamente compre vir aos Museus. O amante da arte, vaina precurar así seña no fayado. Mais non somentes o amante da arte; a instrución pública empurra cara

os Museus unha chea de gente que non ten máis remédeo senon ir. E esta é a gente que amoca á un nos Museus. O culto da arte vaise facendo cada día máis un culto de catacumbas, un culto d'iniciados. Hai tres castes d'iniciados: os do oficio, os artistas, que van deprender; os críticos, os historiadores, que van estudar; e os... dilettantes, antr'os quales hai algúns que son os que dan na verdadeira gracia da cousa. Compre pra elo, envolverse n-un eficaz isolamento espiritual, o qual non sempre é doado. Logo que de cote hai cousas demais nos Museos, que son máis almacéns que outra cousa. En fin, morra o conto.

Emprinciarei pol-a Nationalgalerie, parte antiga.

Non hai dúbida qu'o século XIX foi fatal pr'a pintura. Endejamáis se emporcou tanto lenzo con coores máis sucios e tristesiros. Dixéramos qu'a industria tinguía á pintura coa sua grisalle.

Ja cand'entrei, deume nos ollos unha batalla das Amazonas d'Anselm Fenerbach, fea, clasicona, efectista, descolorida. Hai máis cadros, todos ruís, d'iste autor. Somentes unha italianada: tres rapazas ond'a y auga, en paisage clásico, ten intrés pol-a sua semellanza con certas cousas d'hoje. Despoixas vin ise sacrificio d'Isaac qu'anda no Fleury, e que foi pintado por Joh. Wilhelm Schirmer. Paisages e retratos d'Emil Lugo, Makart e Hans Thoma, todo sen intrés.

Logo atopei un antigo coleccionado: Von Melzen, pintor áulico dos Hohenzollern, de quen eu vira en gravuras da *Ilustración Artística* moitos cadros, sendo rapaz, qu'agora fun relembrando. Asuntos militares e cortesans, cadros d'história co-a corte do gran Federico, estudos de luz rara, paisages frios, interiores realistas, aquí baile con señores todos d'uniforme diplomático, un señor tomando un refresco co tricornio sostido antr'as pernas, retratos, armaduras, augas fortes, e moitos, moitismos deseños á lápiz. Todo moi feitizo, moi lambidiño, mais moi ben feito. Os deseños á lápiz son preciosos. Von Melzen era, sen dúbida un dibuxante extraordinario, ás veces un verdadeiro fotógrafo á lápiz. Eu, que non arelo ser artista, quixera poder dibuxar d'iste xeito. É unha perfei-

zón, unha limpeza e unha verdade sorprendentes. E logo qu'agora semella qu'as coores volven por ahí. Ademais, iste home era unha frábica de cadros, era d'unha fecundidade pasmosa; pérdese un antre tanto detallíño intresante, antre tantismo deseño ben executado. Con seguranza, non era un xenio Von Melzen, mais a sua arte é honrada, fina, istrutiva e simpática.

E agora, veleiqui á Hans von Marées. Cand'o Castelao andivo por estas terras, levou d'eiqui antr'outros libros, *Der Expressionismus* de Paul Fechter, que limos todos. Eu conservo unha versión galega, d'aquíl libro feita por Ramón Otero Pedrayo, e que morrera inédita, asegún total-as probabilida-

Esquema de «Drei Mädchen am Wasser», por Anselm Fenerbach (National Galerie).

des. Pois Paul Fechter foi quen nos noticiou da existencia de Hans von Marées. Hans von Marées era o precursor do expresionismo, o precursor do constructivismo, de case todos os elementos da arte nova. Todo viña razoado á poder de metafísica, ou do qu'agora semella metafísica, se cadra, á poder de fenomenología e ilustrado c'unha ou dúas reproducións de cadros de Von Marées, que semellaban de Pavis de Chvannes.

E meu dito meu feito; ségueme semellando un Pavis de Chavannes pior qu'o outro —qu'o Pavis de Chavannes auténtico— que é canto hai que dicir. Pavis de Chavannes, un pastiche degenerado do prerrafaelismo inglés. Hans von Marées, un Pavis de Chavannes pintado mal.

Eu viña disposto á atopar eiqui todos os

gérmoslos, total-as esencias, total-as sinificaciós. Eiquí hai ben onde ver: *Home cavan-do, Home, muller e cabalo, Muller na esca-leira, San Xurxo, Coraceiro, Tres xóvenes ond'un laranjeiro, As edades da vida, Phi-lipo e o camareiro*, retrato de *H. Heger, As tres deusas, Grupo de nenos*, etc. É un cla-sicismo tristeiro, cheo da nefasta influencia de Poussin, con idea da forma e un aboce-tamento feito atergo, estrana luz e raras coores nos corpos, sen justificación posíbe-le, composición probe, de primeira mau, sen dificultades. Fixcime, com'eixemplo no trípti-co do *Juizo de Paris*, unha cousa sosa, un-ha falla absoluta de pantesía. Alí, o corpo de Paris é parte castaño, parte verde; as deusas son, unha verdosa, outra azuada, ou-tra bermella. Ou tivo n'elo intención simbó-lica, ou é unha parvada. En xeral, ten a coor porca e tristeira do século XIX. Isto non ten chiste ningún.

Á beira de von Marées, Boecklin, tan lam-bidiño, coa súa timidez de coor e o mesmo clasicismo, consola unha miga: Ten cousas decididamente feias, com'un retrato de Se-ñora de corpo inteiro, e cousas curiosas, com'un ermitaño tocando o violín, escoitado pol-os anjos.

Enriba, hai realistas coma Leibl, Sperl, Eibl, Müller, Eysen, Spring, ata que por fin estoupa con Segantini o impresionismo a to-da coor, que limpa á un de tanta tristura. Olas de Courbet, un serán do Mes de Santos de Millet, cousas de Constable, van erguen-do o ton do Museu. Eiquí, un *Don Quixote* de Daumier, que semella un salgueiro deco-tado á cabalo d'un cabazo baixando pol-o leito d'unha regueira n-unha paisaxe de lua.

Cousa linda os cadriños de Waldmüller, esceas populares, romántica e rematadísima-mente pintados e cheos de detalles, coma no Bosco. Realismo romántico e case prerrafae-lista, encantador. Ten unha *Salida da escola* preciosa.

Despóis, Spitzweg e Krüger, que ás veces semella unha réplica de Von Meizen.

Máis intresante é a *Neve Abteilung*. Eiquí encomenza un já por Matisse, Gauguin e Cezanne. Do primeiro, dúas paisaxes des-quiciadas; do segundo unha moi fermosa á gran coor; do terceiro, dúas paisaxes porcas

e dúas naturezas mortas nas que s'indica a vontade de pintar mal. De todol-os geitos, istes cadros divirten. En troques hai pra in-dinar á un, un vaciado do *Pousseur* e outra cursilada estúpida de Rodin, o megalómano idiota, dúas obras tan valeiras com'as máis finchadas e estrondosas peroratas de Víctor Hugo. Rodin é unha caricatura desfeita do probe Miguel Ángele. É un moimento á se-micultura do século pasado.

Os impresionistas franceses: Renoir, gran pintor, gran artista. Lembro tres cousas d'il alí: *Im Sommer* (1870), de feitio clásico: un-ha rapaza cou fondo de follas verdes, cousa boa; *Der Nachmittag der Kinder in Varge-mont* (1884), dúas rapazas e unha nena n-un sofá, impresionismo; craridade, luz chea; un

Esquema de Don Quixote, de Daumier
(National Gallery).

castifeiro frolido, impresionista. Voltamos un instante á gran pintura. Renoir pódese pór acarón dos grandes mestres antigos. Enche igual qu'aquiles, impresioa e domina coma iles.

Claude Monet sole ser posto coma tipo dos impresionistas franceses. As cousas qu'eiquí hai, non chegan, nen con moito ás de Re-noir. N-un *sommer*, vése coma se vai librar da coor porca do século XIX. Máis brillante en *Argenteuil*. Despóis, Sisley, Pissarro, De-gas. Me non chista o que hai de Manet.

O impresionismo chega ao cume con Lo-vis Corinth. Veleiquí un pintor valente e in-tresante. Pinta con todol-os pinceis á un tempo, mete total-as coores d'un pulo, un-has enriba das outras, desfai a paleta no len-

zo, arma ali unha plasta que non se sabe o que é: de perto, unha cataplasma; de longe un cadro. Unha masa informe empastada de gris e rosa, é de longe un nenño no seu berce. Unha chea de tubos de coor esmagados, dend'o outro esquinal da sala, é un retrato de George Brandès. Ten retratos, paisaxes, encoiros, esceas, froles, cousas meio clásicas, algunhas cousas feas, as máis, boas.

Cousas de Zorn, Max Slevogt, Lesser Urg, Von König. Max Liebermann representa a escola clásica alemá da fin de século. Logo os postimpresionistas: Max Neumann, Eugen Spier, Grossmann, Julius Pascin, do que hai un encoiro que é das cousas máis feas que teño visto. Un cadro puntillista precioso de Paul Signac. Moitos pintores máis.

E chegase á unha sala na qu'aparecen as verdadeiras feras: un cabalo branco deitado e dúas mulleres á gran coor, de Wolf Rohricht; o *Zircus* de Magnus Zeller, un clown n-un burro c'un cán de pé diante, todo lido sobre fondo bermello; unha artista de circo de P. Kleinschmidt. Todo elo sen lediza, tristeiro, cheo de xenreira.

Eu tiña prevención contra de Max Pechstein, coñecido pol-o libro de Paul Fechter, qu'o loubaba moito. Vira en photo unha muller

c'un gato no colo qu'alporiza os nervos, e ti-veno por un *feista*. E non é tanto: o *Merca-do de cabalos*, 1909, en castaño, marelo, verde e azul; un cacho de porcelán azul con *Gladiolos* que semellan un incendio; unha *Paisage de río*, 1923, con masas de xuncos en verde, barcos e nubes d'azul intenso, fóronme pacendo un pouco. Il encomenza a riola sen cabo dos expresionistas: Otto Müller con paisaxes gustantes; Schmidt-Rottluff, c'un encoiro de muller coor d'excremento humán; Paula Modersohn, que ten unha rapaza c'un floreiro un pouco prerrafaelista; Christian Rohlf, c'un Jesús en Getsemani; Carl Hofer, c'un lindo retrato de Mme. Bailhache. Logo, as cousas neoimpresionistas d'Oscar Kokoschka, de coorido arbitrario, mais de cote sorprendentes e animados, outro dos coñecidos meus, coma E. Heckel, que ten unha *Primaveira* na qu'o ceo ábrese todo en luz coma s'estoupara e unha *Madonna riba do mar* completamente medieval. Heckel ten sala especial, e tamén a ten Ernst Ludwig Kirchner, d'un cubismo desfeito e d'unha tolice de coor que non ven á conto pra nada; o seu *Die Meister der Brücke* é o cadro máis feo que eiquí hai.

(Continuaráse)

CANCIONEIRIÑO DE COMPOSTELA

Escolma e anotación de

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE, do Seminario de Estudos Galegos

(Remate)

refulxen mitras e báculos,
cruces e pontificaes...
Tanto pobo, de tropel,
corre, pra beixarlle o hábito,
—mulleres, vellos, creanzas,—
que as casas todas se fechan
para o traballo dos campos,
e até os propios sineiros
das torres da catedral
largan as cordas dos sinos
e veñen vel-a pasar...
Mais —oh, miragre de Deus!—
cuando a Raíña aparece
fácense os anxos sineiros

e no alto das vellas torres
os sinos pónse a tocar.

Doces lendas d'outra idade!
Hoxe que me encontro aquí,
—na santa terra galega
en cuas armas esplende
o cáliz d'ouro da misa—
como é grato recordárvos
lembrar, pasados seis séculos,
o perfil incerto e vago
repasado de tristeza
da raíña portuguesa
que foi romeira a Sant-Iago.

ROMANCE DE DON PEDRO VERDES

(1932)

I

Campanas de Compostela,
pombiñas de Santa Clara...
Lelias á noite pecha:
estudantes de ruada.

Qué moza, qué moza, leda,
tras da xanela os agarda?
Que chuchameles de bicos
murchan a súa carne branca?
Qué vieiros de amores tolos
hai no solpor da súa ollada?
A moza é dona Lilaila,
costureira de alálas...
Mociña que conta estrelas
fuxindo pol-as quintanas,
i-escoita o chorar da chuva
com'un chorar de guitarras,
e pol-as noites de tuna
lle pón aos seus sonos azas...

Os estudantes xa o dicen:
Quén fora un ruar de bágoas!

II

Qué foi de aquel estudante?
—Don Pedro, Don Pedro Verdes—
Nas somas de Compostela
brilan seus ollos de neve.

Noite de amor atolado
de musicales ronseles.
—Mañán pol-a amañecida
virán luceiros con eles,
para durmir nas pousadas
todol-os vellos quererres,—

Don Pedro non foi de troula
—don Pedro, don Pedro Verdes—
e anda escoitando en silencio
voces de estrelas segreles,
de un pano azul penduradas
dos campanarios ao rente.

III

Mentras os máis estudantes
andan, moceiros, de tuna,
don Pedro, don Pedro Verdes,
tece bandeiras de chuva,
para amortallar o vento,
nas brancas noites de lúa.

Amor de don Pedro Verdes:
Don Pedro non vai de tuna.
—Lelias á noite pecha,
os estudantes na rúa.—

Cando a mañá veña leda
bicar á xanela túa,
don Pedro, don Pedro Verdes
irá camiño do Ulla
para enterrar teu relembró
Lilaila, baixo da lúa.

De novo o vento, Lilaila,
de novo o vento i-a chuva.

VICTORIANO TAIBO

A PANXOLIÑA

(1922)

Tanxen hirtas as campás da petrucial Com-
[postela,
e as suas ridentes voces vanse espallando
[gloriosas
pol-o val agarimado baixo vestes bretemosas:
no ceo das almas creentes fai a súa rúa un-
[ha estrela.

Dende as orelas do Sar ás riveiras do Sarela,
entre o ruxir das ferreñas onse cántigas do
[zosas,
e a ledicia tende as aas inxelas e venturosas
namentras o manseliño son da gaita no ar
[tremela.

A porta de un vello pazo a mocidade da al-
[dea
pra cantar pidelicencia con enxebre cortesía,
e cando o dono, un velliño trememente, bendi-
[ce a cea,
escomenza a panxoliña toda de saudades
[chea:

*A noitiña de Nadal, noite de muita alegría,
camiñando vai Xosé e mail-a Virxe María...*

GONZALO LÓPEZ ABENTE

UN NOVO DÍA

(1929)

Sant-Iago: Gran día:
As lindas estrelas de noite báilano
na anchurosa vía
que no azul branquexa do ceo lonxano.

Lañouse a ferida sanguenta do día
e o gromo bermello do sol pol-o abrente
ergueuse lucente
os mundos enchendo de amor e alegría.

Hosanna! cantaron os bélicos mares
Hosanna! ecoaron os altivos montes.
Hosanna! escoitouse por antre os pinares,
na i auga dos ríos e a linfa das fontes.

Abalando no ambiente
tremecente,
a fror pura e delicada
da alborada,
despertouse do sono en que durmía,
e armoñosa, na gaita, á vella usanza,
debullou a canción de un novo día
envolto no perfume da esperanza.

ALVARO DE LAS CASAS

COMPOSTELA

(1931)

Noite compostelán. Chuvia. Silenzo.
Miar do vento nos rueiros longos,
e pol-as prazas longas e imponentes
todol-os ecos tráxicos do vento.

Calado acougo das campás lonxanas
nos craustros centearios dos mosteiros,
e nas solainas e portós dos pazos
unha xenealoxía de silenzos.

Fico calado n'un rencanto. A chuva
éncheme todo en silenzosos ecos,
e hastra paréz que o corazón se para
pra ouvir mellor seu son en todo o peito.

Longos silenzos á enfiarme a i-alma-
en procura inquedante de algún eco;
e canto máis calado, alá no lonxe,
asubía o vento por impor silencio.

Silenzo... Schif... Silenzo.

E a cidade,
orballada de chuvias, nos meus ollos
fica durmida silenzosamente,
buscando en miñas bágoas o seu eco.

RICARDO CARBALLO CALERO

NOITURNIO COMPOSTELÁN

(1931)

Os sinos esgazaron a tea do silencio,
Do outo do campadario, como pombas feri-
[das
pol-os dardos do tempo, besteiro inmorre-
[doiro,
caíndo en col da noite as baladas fan.

A praza da Quintá, baixo o luar, soñaba
que a cruzaban, saudosas, as somas fuxi-
[tivas
do arcebispo Xelmírez e do mestre Mateo,
o cubizoso crego e o milagreiro artista.

A catedral e a lúa xogaban ó frorete:
a lúa c'unha longa raiola de luz frida;
a catedral coa sua agulla, en cuia punta
como botón de ouro unha estrela locia.

S'ouvía gurgullar o corazón medievo
da cibdade na vella fonte das Praterías.
No longo muro do convento de San Paio,
baixo o luar, as reixas semellaban froridas.

.

Na noite recendente das frores da refenda
a vos fonda sómentes do silencio s'ouvía.
O tempo remontaba a corrente dos sigros
e a vida era máis outa, máis sinxela e máis
[ricia.

Un morcego pasou, remando, pol-o ar.
N'un leito azul, a lúa, núa e branca, surría...
Qué dedos inmortaes carexarán seu corpo?
Qué beizos bicarán súa carne donda e nidia?

Na noite recendente de arumes centearios
a voz fonda, somentes, do silencio s'ouvía.
A praza da Quintá, baixo o luar, soñaba
n-un rexurdir grorioso da Galiza.

EUXENIO MONTES

A MORTE DO SILENZO

(1930)

Cando morreu o silencio
ficou Compostela orfa.

Con bico negro os paxaros
cávanlle no ar unha fosa.
Métenno nun cadaleito,

feito de i-auga e de sombra.

Non o han de xantar os vermes
dos minutos, nin das horas.
Rézanlle rezos de pedra
columnas da Rúa Nova.

Xía a brétema os queixumes,
láianse as olas de Arosa.
Catro vieiras o levan.
Catro son, i-as catro choram.

RE M A T E

A POESÍA POPULAR

Como derradeiro acorde n'este concerto polifonico de loubanzas e de emocións de Compostela, escollemos unhas mostras da nosa poesía popular que sirvan á un tempo pra constatar a convergencia das rotas do noso rexurdimiento cos vieiros eternos do espírito do pobo e pra amosstrar os fondos alicerces que ten na nosa Galicia a sonda de Sant-Iago.

Por eso, recollemos o coñecidísimo romance de Don Gaiferos, en que o pobo revive a memoria da pelerinaxe de Guillermo X, Duque da Aquitania, grande amigo de Xelmírez, que morreu en Viernes Santo do 1137, diante o mesmo altar do Apóstol. Romance que cicáis deba incruirse entre as cancións dos cegos da Porta Santa e que ven traer eiquí un belido exemplo da literatura da pelerinaxe que enriqueceu as xestas velhas e os romances novos.

E rematamos o noso Cancioneiriño, c'unha abada de cántigas do pobo, todas de referencia sanuaguesa, escolmadas e publicadas por «Ultreya», a derradeira revista literaria compostelanista. Poemas pra cantar con todas as melodias do noso folclore, en todas as terras da nosa patria. Lembranzas da «boa vila» onde raía o solciño roxo da terra galega, da cidá que anuda hoxe os camiños da nosa Galicia como denantes soupo anupar as estradas todas do mundo.

ROMANCE DE DON GAIFEROS

A onde irá aquel romeiro,
meu romeiro á onde irá?
Camiño de Compostela,
non sei se alí chegará.
Os pes leva cheos de sangue
e non pode máis andar;
mal pocado! Probe vello!
non sei se alí chegará.
Ten longas e brancas barbas,
ollos de doce mirar,
ollos gazos, leonados,
verdes como auga o mar.

—A onde ides, meu romeiro,
á onde ides, meu velliño?
—Camiño de Compostela;
á onde ides vos, soldadiño?

—Cólase á min, meu velliño,
repare que non ten forzas,
para seguir o camiño.

Eu chámome Don Gaiferos,
Gaiferos de Mormaltán:
se agora non teño forzas
meu espírito hama de dar.

Chegaron á Compostela
e foron á Catedral,
desta maneira falou

Gaíferos de Mormaltán:
—Gracias meu señor Sant-Iago,
que á vosos pés me tés xa,
se querés tirarme a vida
podésma, Señor, tirar,
porque morrerei contento
n'esta santa catedral.

I-o vello de longas barbas
caiu tendido no chan;
cerrou os seus ollos verdes,
verdes como auga de mar.

O bispo que esto veu,
alí o mandou enterrar.

Así morreu, meus señores,
Gaíferos de Mormaltán;
este foi un dos milagres
que Sant Iago Apóstol fai.

CANTIGAS POPULARES

Ao San Bastián corramos
á cima do Pico Sagro
para ver cal raia o sol
nas torres de Sant Iago.

Camiñoño de Sant Iago
aí, camiño foliadeiro,
déronlle á miña irmá
de beber pol-o sombreiro!

Cando vaias á Sant Iago
comprárasme un Sant-Iaguíño

coida de mercarmo grande
aunque coste un realíño.

Hasta Sant Iago irei;
de Sant-Iago para arriba
bagullas que eu botarei.

Indo eu para Sant-Iago
na ponte de Sigüeiro
chameille á un vello meu sogro
e saléume verdadeiro!

Indo eu para Sant-Iago
no camiño achei espiñas
volta para a miña casa
que é a gala das miniñas.

Sant Iago de Galicia
espello de Portugal
axudádeme á vencer
n'esta batalla real!

Sant-Iago é boa vila
dá de comer á quen pasa;
levando cartos na bolsa
pan de trigo haino na casa.

Sant-Iago é boa vila
é boa vila tamén,
Sant-Iago é boa vila
dá de comer á quen ten!

Xulio, 1932.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

A HOMAXE A CASTELAO

O domingo, 19 de Xunio, tivo lugar en Lugo a homaxe con- que toda Galicia espresou afervorada e unánimemente a admi- ración e o cariño que lle inspira a personalidade xenal do seu in- térpete máisimo.

Foron innumerables os vehículos que converxeron en Lu- go, saídos de todos os puntos da nosa terra, e polo idéntico de unha mesma comunidade de amor cara ó gran Castelao. Con eles acudiron os máis representativos valores de Galicia.

Chegado Castelao, acompañado de unha multitude que o aclamaba, trasladouse á Diputación provincial, onde o señor Vázquez Campos lle entregou un artístico álbum, no que logo firmaron os concurrentes ó banquete, de máis de cinco centos comensais, que se celebró no «Hotel Méndez Núñez».

Os postres faláron o secretario da Comisión organizadora da homaxe, don Ramón Martínez López; o presidente, señor Váz- quez F. Pimentel; o reitor da Universidade, señor Rodríguez

Cadarso; Otero Pedrayo, en nome dos deputados galegos; o al- calde de Sant-Iago, don Raimundo López Pol; don Valentín Paz Andrade, e Antón Villar Ponte, iniciador da feliz idea da homaxe. Logo Castelao agradeceu, co aquela verba emocionada e xenal que acostuma, o tributo de simpatía que se lle rindeu.

ASAMBREIA PREPARATORIA DO ESTATUTO GALEGO

No Paraninfo da Universidade, casualmente cedido polo reitor, celebrouse a asamblea preparatoria do Estatuto Galego. Abriuse a sesión baixo a presidencia da Comisión pro Esta- tuto do Concello de Santiago.

A mesa definitiva resultou formada pol-os alcaldes de Com- postela, a Cruña, Lugo, Ourense, Pontevedra, Vigo, Ferrol, Carballiño, Lalín, Sarria e Noia, sendo nomeado presidente Xaime Quintanilla, alcalde de Ferrol.

Acordouse que a Comisión encargada de preparar o anteproyecto do Estatuto, estivera composta pol-os señores Alejandro Boveda, Lúgria Freire, Cabeza de León, Raxól Leloup, Rodrigo Sanz, Montero Díaz, Arias Villar, Iglesias Corral, Rodríguez González e López Otero. Esta Comisión nomeou presidente a D. Salvador Cabeza e secretario a D. Enrique Raxól; e celebró diversas sesións.

EN SUFRAXIO DE ROSALÍA E BRAÑAS

Iste ano un felxe de galeguistas de Sant-Yago tivo o ditoso acordo de dispor q-a-boubese o vispera do Día de Galiza unha Misa pol-as almas de Rosalía e de Brañas, na Eirexa onde as suas cinzas agardan a resurrección final.

O bon galego Don Xacinto Piñeiro, Coengo Archedilago de Segorvia, ofrecéase graciosamente pra dicila, e á ela asisiron moitos irmáns e outras moisimas/persouas ancelosas de amostar ao incomparábel Poeta e ao entusiasta loitador, a fonda devoción e gratitude que todol-os fillos de Galiza gardamos na nosa y-alma ós que foron nosa irmá máis groriosa e o proel na nosa roita.

A moitodume q-a-enchila o fermoso templo de San Domingo uníase co Sacerdote nos pregos á Deus pol-o descanso eterno dos nosos mortos da Causa, e garentíu despóis ao finar a Misa unha bela prédica dita na nosa lingua con elegancia e unción pol-o Rvdo. Piñeiro.

Por desdita non se adolta nos templos galegos á expresar o sentimento relixioso no noso idioma, na fala de que Rosalía dixo que «cal ela ningunha tan doce, que cante soldades amargas, suspiros amantes» que todos levamos á Deus, á sua Nai purísima e aos Santos que forman a sua corte, cando nos recolemos na Eirexa das vaidades do mundo. O ver qu-un galego que vive fora da Terra, lonxe, onde se sinte máis fôndamente a saudade, falaba na nosa mimosa lingua tan sentida e eloquentemente é un pulo á todos nós a que non deixemos de practicar o galego, sobre todo cando compre a maior sinceridade, espontaneidade i efusión como acontece ao falar con Deus.

O orador dixonos no seu discurso como a relixión de Cristo entrôa fundamente na i-alma galega e como os nosos poetas, aliada os que viviron afastados algo da fé viva, endexamais chegaron á sabrímidade da poesia sinón cando voltaban á aquela fé que de nenos tiveran e na que foran criados. ¡O mesmo día de Galiza celebrado na festa do gran Apóstol de Xesús pedricado do Evanxeo n-iscas terras do Fisterre é unha crarisima proba da xuntanza da relixiosidade e do patriotismo galego! ¡B como non habia de ser isto se a Relixión Católica é a única verdadeira e a que satisfai por elo os belos sentimentos humanos, un dos máis egrevios dos caes é o patriotismo? A monxa Eudria, Xelmírez, os Fousecas, Lemos o gran teólogo, Feixôo o eruditismo, Sarmiento o precursor dos precursors, Rosalía a santa que tivo con Galiza unha soa alma, López Ferreiro o noso insuperábel cronista, Alfredo Brañas, o patriarca do galeguismo político, todos eles católicos, pasaron en fermoso reconto pol-os beizos do orador e pol-o corazón e pol-a y-alma dos que escoitabamos aquela oración tan belida.

Finôu o orador, rexôa logo as Ave Marias, lembrámonos de aquelas que a nosa santa, Rosalía, lle dicia á Virxe da Soedade, pedindo pol-os seus seres quíridos, buscando o seu maternal consolo, rezando pol-os verdugos do seu espírito. Tamén nós todos rezábamos por nós mesmos, pol-os que xa pasaron á eternidade o-un cantar no bico e con migoa da Terra escravizada no corazón, pol-o tronfo das arelas de Galiza. As i-almas de Rosalía e de Brañas seguramente que ledas ofrecían á Deus os nosos rogos e no seltario templo do San Domingo ficón como unha coroa máis, pro que non se marcha, preto dos sepulcros do gran Poeta, a do bo patriota, acompañando as suas cinzas o calor das nosas oracións e dos santos propósitos ali feitos de traballar pol-a redención de Galiza.—P. P. C.

A XEIRA DOS «ULTREVAS»

Vinte rapaces ultreyas, baixo a dirección do seu rexente Alvaro de las Casas e os profesores Parga Pondal e Martínez López, andaron á realizar unha xeira marítima pol-as ribeiras das rías baixas n-un pallebote alugado pra taxa fixa. Que lles sexan gratos os animosos ultreyas estes días salgados de vento marreiro e as ogelitas mineralóxicas e folklóricas que os rapaces realizaron nas orelas da sua roita.

REVISTAS

RESOL

En Compostela editase unha folia voandela que baixo o nome de «Resol» difunde poemas e anacos literarios condecorados xa d'un fulgor propio. O dazamove de Xunio, «Resol» publicou un suplemento en homaxe á Castela, reproducindo unha «Cousa» do ilustre artista. O 5 de Xulio, data da Asambrela preparatoria do Estatuto Galego, a popular revista apareceu como antoloxia galega, reproducindo traballos de Airas Navez, Amado Carballo, Manuel Antonio, Pero Meogo, Xohán Viqueira, Vicente Risco, Euxenio Montes, Xulio Sighenza, Ramón Cabanillas, Rosalía de Castro, Castelao, Eduardo Pondal, Carros Enríquez, Alvaro Canqueiro, R. Otero Pedrayo, Bonza Brey, Rafael Dieste, Xesús Bal, Carballo Calero, Xohán Vidal Martínez, Xohán Carballera, Noriega Varela, Victoriano Taibo, Emilio Mosteiro; algunhas cantigas populares e unha eloxia de Raymond Radiguet, traducida por Carballo Calero.

O 26 de Xullo publicou poemas de Pondal, Brañas, Rosalía, Alvaro das Casas, Evaristo Martelo, Carros, Manuel Pintos, Lúgria Freire, Cabanillas, Xosé López da Vega e Leiras Palheiro.

SERPA PINTO, R. de. — *Restos visigóticos de Elvas e Campomaior*. Sep. de «A Águia», Porto, 1932, 7 páxs. 8.º.

Secuencia de unha excursión de carácter xeolóxico e arqueolóxico pol-os arredores de Elvas na compañía de distintos estudiosos, seus compatriotas, foi o hachádego pol-o A. no «Museo Arqueolóxico Tomaz Pires, de aquela cidade lusitana de un pilar ornamentado nas catro faces con rosáceas, curvas e palmetas trifoliadas, un capitel con ornamento semellante, un fragmento de mesa de altar de mármore con decoro de ácias de avas e follas, procedente de Elvas, e unha placa marmórea rectangular tiendo no campo de un círculo orlado de pérolas, una decoración geométrica de simetría hexagonal, constituída por margaridas de seis pétalas juxtapostas. Enquadram esta composición central catro círculos menores con rosetas ovulares de cinco lobos e follas, ficando de cada lado» certos monogramas que constituen «verdadeira variedade» na epigrafía do veciño país, procedente de Campomaior esta peza derradeira.

Tues monumentos clasificados como visigóticos consisten curiosa mostra de arte alentejana, que presenta relacións ca escola emeritense, según afirmación do Prof. Gómez-Moreno, noso colaborador e amigo.

Dos epígrafes o A. lee un de eles que di MONASTERIO, mais do outro «non parece fácil a sua interpretación, ficando por ora descoñecido o nome do Santo padroeiro». Nós atrevémosnos a postular, á través das gravuras que ilustran o curioso traballo, esta lectura pra o segundo monograma: SAN(C)TI LAURENTII, que a documentación antiga, si existe, poderá avaliar ou destruír, mais que parece ser a máis axetada, sin que se albisque outra que pódiera oporse á ela unha vez descomposto en signos alfabéticos o monograma.—P. B-B.

Imprenta NÓS.—Hortas 20, Santiago.

A hixiende nos nenos
é a garantía da sua saúde física e
moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o
"Jabón Sales de la Toja",
único que ás suas altas calidades
meiciñás xunta toda a finura e pre-
fume d'un xabón de tocador.

Contribúe ó perfecto des-
enrolo das criaturas e evi-
ta o perigo da escrófula e
o raquitismo.

JABÓN
LA TOJA
UNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa
é o mellor.
Honra á Galicia no
mundo enteiro

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros RAFIUM

DE MÁIS DURA QU'OS DE PLUMA E LIMPAN MILLOR.
VÉNDENSE EN TODOL OS ESTABRECEMENTOS DO RAMO.

ANDRÉS PERILLE --- OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo
Santiago de Galicia

De los Profesores

D. Fernando Alsina y D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO

GINECÓLOGO

FOTOGRAFADO

Si quer qu-os seus fotografados sexan o mais perfecto posibres, convenlle envialos aos
Talleres de fotografado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

A sua biblioteca non será
unha biblioteca galega,
mentras non adequira as
obras editadas por

NÓS

PUBRICACIÓNS GALEGAS E IMPRENTA
HORTAS, 20 SANTIAGO